

ДЕМОГРАФІЧНІ РИЗИКИ НА МІКРОРІВНІ

В умовах доволі повільного та нестабільного розвитку народного господарства регіонів України, принципового значення та важливості набуває діяльність кожного підприємства, що функціонує в межах офіційної економіки. В умовах демографічної кризи, яка найяскравіше виражена на рівні регіонів української держави, дещо змінюються значення та підходи до визначення важливості економічного зростання та підвищення економічної ефективності регіонального господарювання.

На перше місце у плануванні та визначенні пріоритетів національної економіки виходить не зростання обсягів ВВП, експорту чи іноземних інвестицій, а тривалість і якість життя людини, тобто соціально-демографічний сектор суспільних відносин.

У таких умовах реалізація соціальних функцій підприємництва (створення робочих місць, задоволення матеріальних і суспільних потреб населення, сплата податків та ін.) розглядається як один з методів покращення демографічної ситуації в регіоні. Принциповість ефективної діяльності суб'єкта підприємництва розглядається з точки зору подальшого розвитку місцевого самоврядування та нової системи перерозподілу коштів між державним та місцевим бюджетами, коли їх більша частина залишається в розпорядженні регіону. Таким чином, з певною мірою узагальнення, можна зазначити, що сучасне українське підприємство, власноруч, є творцем тих соціально-економічних умов, в яких йому доводиться функціонувати.

Ефективність господарювання підприємства залежить від багатьох факторів, серед яких окремо слід відзначити здатність до прогнозування та управління ризиками. Як відомо, ризик – невід'ємна складова підприємництва, тому повністю уникнути ризику неможливо.

Серед загальної кількості ризиків, в умовах сьогодення, окремої уваги заслуговує демографічний ризик підприємства. Парадоксальність ситуації, що склалася, полягає в тому, що одним із шляхів покращення демографічної

ситуації в регіоні, є профілактика демографічного ризику на підприємстві, реалізації якої зашкоджують соціальні умови суспільного життя.

Демографічний ризик слід розуміти як комплексне поняття, сукупність різноманітних ризиків, пов'язаних з людським фактором. На відміну від решти ризиків господарської діяльності, які можна чітко розподілити на внутрішні та зовнішні, різні аспекти демографічного ризику існують як всередині фірми, так і в якості зовнішнього фактора. Також значної уваги вимагають не лише наслідки втілення ризикових ситуацій, а й умови, що їх викликають.

До зовнішніх складових демографічного ризику слід віднести наступні. По-перше, це група ризиків, що пов'язані із загальним зменшенням чисельності населення, тобто суб'єктів економічних відносин в якості споживачів продукції, що виробляє підприємство, та в якості робочої сили (потенційної чи фактично працюючої в галузі). Наслідками настання таких ризикових ситуацій можуть бути скорочення попиту внаслідок скорочення кількості споживачів або ж зменшення пропозиції внаслідок скорочення персоналу необхідного рівня. В умовах наявності ринкової рівноваги, кожне з цих явищ буде негативним для економіки регіону. Враховуючи певну взаємозалежність економіки і демографії, до цієї групи відносимо:

1. Ризик втрати частки населення внаслідок перевищення смертності над народжуваністю, причиною якої можуть бути, в тому числі й соціально-економічні умови.
2. Ризик зменшення населення внаслідок від'ємного сальда міграції, через відсутність перспектив творчого та соціального зростання особистості.
3. Екологічний ризик, пов'язаний з можливістю погіршення загального рівня здоров'я населення. В цьому випадку, найбільша увага приділяється втратам майбутніх періодів.
4. Природнокліматичний ризик, що може бути виражений у вигляді збільшення втрат населення внаслідок смертності чи зростання обсягу еміграцій, через природні катаклізми чи зміни клімату.

5. Військовий та соціальний ризики, що мають безпосереднє відношення до соціально-психологічного клімату суспільства та зовнішньополітичної ситуації в світі.
6. Медичний та санітарно-гігієнічний ризик, що виражений у можливості отруєнь та виникненні епідемій в регіоні, внаслідок незадовільної діяльності чи недостатності фінансування відповідних служб.
7. Ризик зменшення населення та його якості, через зменшення фінансування державних програм щодо розвитку та виховання дітей-сиріт.
8. Ризик погіршення рівня здоров'я та життя населення внаслідок недостатності розвитку інформаційної інфраструктури регіону.
9. Ризик зменшення обсягів інвестування та скорочення ділової активності регіону внаслідок зменшення чисельності населення.

По-друге, це група ризиків, що стосується втрат конкретних соціальних чи демографічних груп, внаслідок причин зазначених в першій групі; наприклад ризик міграції за межі регіону молоді чи зменшення обсягів виробництва товарів для дітей, внаслідок зменшення темпів народжуваності.

Додатковою специфікою зовнішніх демографічних ризиків є те, що далеко не всі вони є прогнозованими та передбачуваними, не тільки на рівні підприємства, а навіть на рівні органів місцевої влади. Запобігання більшості з них вимагають активної економічної та політичної діяльності в галузі законодавства на загальнодержавному рівні. Але врахування цих факторів є принципово важливим для фірми-виробника, як суб'єкта не тільки економічних, а й соціально-демографічних відносин.

До внутрішніх складових демографічного ризику, тобто тих, що існують всередині підприємства, слід віднести наступні елементи, втрати від настання яких можна передбачити та мінімізувати.

1. Втрата працездатності, каліцтво, професійні захворювання, смертність, зменшення тривалості життя внаслідок незадовільних умов праці. Запобігання можливо здійснити шляхом підвищення уваги до безпеки праці та можливостей творчого розвитку робітника на робочому місці.

2. Ризик економічних втрат внаслідок відсутності на підприємстві робітників високого рівня кваліфікації під час впровадження у виробництво нових технологій та систем управління; шлях подолання – створення на підприємстві власних профорієнтаційних служб та служб підвищення кваліфікації. В умовах невеликого розміру підприємства можливе створення загальнорегіонального центру на умовах партнерства різних підприємств.
3. Ризик економічних втрат внаслідок зміни місця роботи частки найманих працівників, як результат цього – збільшення обсягів фрикційного безробіття на рівні регіону. Долається обґрунтованим підвищенням рівня заробітної плати та щільною співпрацею з профспілками.
4. Ризик зменшення обсягів виробництва внаслідок зниження рівня кваліфікації та працездатності робітників дорослого віку в умовах відсутності молоді. Протидія – розробка принципово нових положень молодіжної політики на підприємстві, “омоложення” виробничого процесу.
5. Ризик недостатнього рівня матеріального забезпечення життя робітників у післяробочий пенсійний час; може бути викликаний недостатнім рівнем кооперації підприємства з пенсійними фондами. Найкращий спосіб – створення власної системи соціального страхування на підприємстві або власного пенсійного фонду.
6. Можливі втрати через збільшення випадків матримоніальної поведінки серед жінок (вагітність). Це єдиний вид ризику, який здатен принести суспільну користь, на відміну від економічної. Він вимагає передбачення таких випадків та фінансування їх з фондів соціального заохочення робітників.

Безумовно, майже неможливо класифікувати та визначити всі можливі види ризиків, але наведена класифікація здається найбільш повною та актуальною.

Наведені методи запобігання демографічного ризику на мікрорівні вимагають ретельного планування та врахування економічних умов регіону.

Окремим доповненням буде зазначення того, що розглянуті методи не враховували специфіку функціонування сімейного бізнесу, але це не значить, що окремі з них не можуть бути використані при управлінні домогосподарствами.

Ефективне управління демографічним ризиком спрямоване не тільки на підвищення продуктивності фірми, а й на покращення умов життєдіяльності та праці людини. Тому воно є одним з перших кроків до загальної гуманізації національного виробництва, яку слід розглядати, як найефективніший спосіб підвищення економічної ефективності.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Сутність та класифікація демографічних ризиків на мікрорівні підприємства / Роман Яковенко // Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. [„Динаміка наукових досліджень '2005”]. (Дніпропетровськ, 20-30 червня 2005 р.). – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – Т. 21 : Економічна теорія. – С. 75–78. Андреев Б.Ф. Системный курс экономической теории. – СПб.: 1998.
2. Яковенко Р. Соціально-економічний механізм впливу на демографічні процеси на мікрорівні / Роман Яковенко // Зб. наук. праць Ін-туту світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – 2007. – Вип. 52. – С. 49–55.
3. Яковенко Р. Виробничі фактори соціально-економічного впливу на демографічні процеси / Роман Яковенко // Наук. праці Кіровоградського нац. техн. ун-ту : Економічні науки. – Кіровоград : КНТУ, 2007. – Вип. 11. – С. 62–69.
4. Яковенко Р. В. Необхідність побудови та удосконалення системи соціально-економічного впливу на демографічні процеси / Роман Яковенко // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [„Наука та інновації – '2005”].

(Дніпропетровськ, 17-31 жовтня 2005 р.). – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – Т. 11 : Економічні науки. – С. 117–120.

Р. В. ЯКОВЕНКО,
к.е.н., доцент